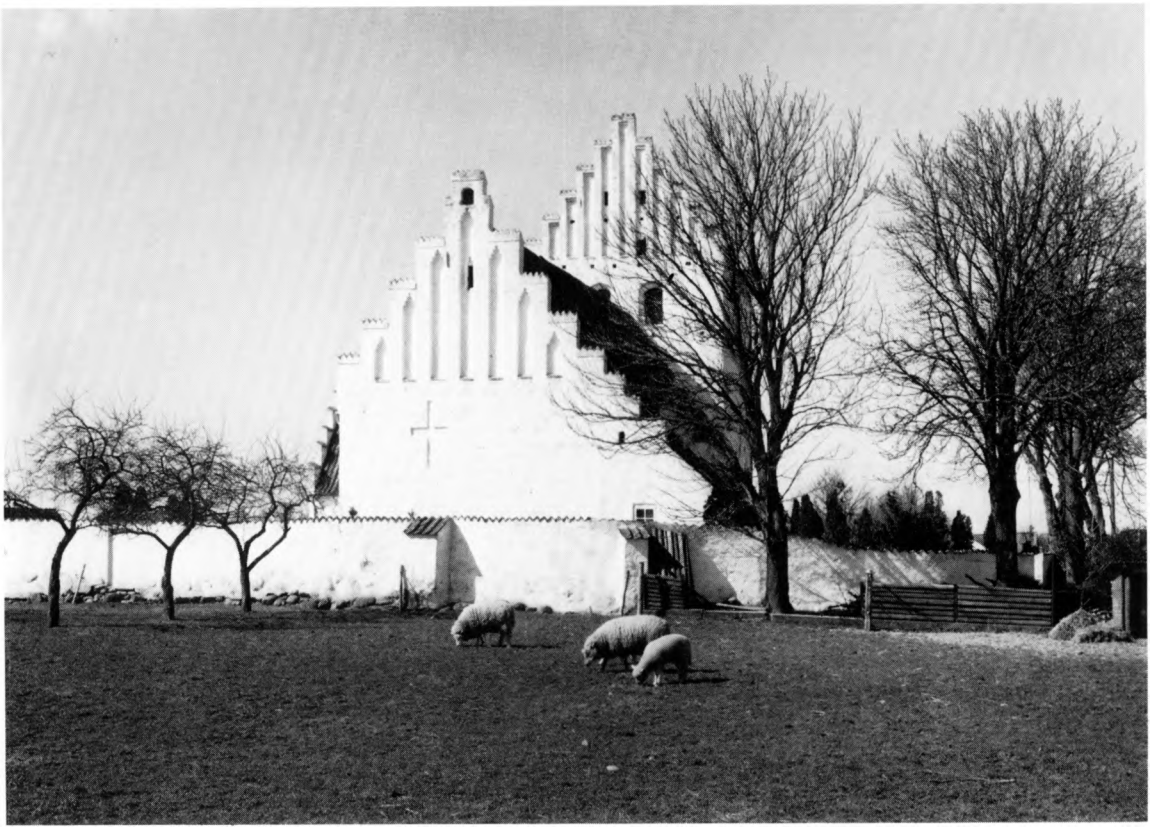

Fig. 1. Ydre, set fra øst. HJ fot. 1978. — *Exterior seen frotn the east.*

KVANLØSE KIRKE
MERLØSE HERRED

Den 8. april 1320 far præsten i Kvanløse et kanonnikat i Roskilde[1]. Kirken opføres i Roskildebispens jordebog med en afgift på 2 mk.[2]. Den annekteredes 18. juli 1351 til Rota præbende ved Roskilde domkirke med den ejendommelige formulering, at den fulde patronatsret tilkom bispen, og at de rette patronatsejeres mening herom var indhentet[3]. Kirkens hidtidige tilhørsforhold synes således at have været uklart, hvilket måske er grunden til, at annekteringen senere anfægtedes. I hvert fald gentoges henlæggelsen til Rota præbende 2. juni 1406 i forbindelse med ridderen Jens Andersen Brocks afkald på patronatsretten[4]. Hans påberåbelse af patronatsretten til Kvanløse kirke må ses i forbindelse med erhvervelsen af godserne Vemmetofte og Kvanløse nogle år tidligere[5]. Jens Andersen, der 1374 førte titel af rigets drost, har 1406 slået en handel af med Roskildebispen: Brock-slægten synes nemlig at have sikret sig patronatsretten til Rota præbende, imod at såvel Kvanløse kirke som det af ridderen samtidigt funderede kapel - og lejersted — Vor Frue og S. Catharina Rotas kapel med tilliggende lagdes til præbendet[6]. Herefter lå kirken uforandret til præbendet, hvortil Brock-slægten endnu 1567 havde patronatsret[7]; samme år var der i sognet 46 tiendeydere[8]. Senest 1608 har Eske Brock til Vemmetofte inddraget patronatsretten til Kvanløse kirke[7]. 1651 anføres kirken som *anneks* til Nørre Jernløse[9], og 1654 samt atter 1659ff. opstod der stridigheder mellem Karen Krabbe til Vemmetofte og jordbesiddere i Nørre Jernløse sogn om kaldelsen af en fælles præst[7]. Karen Krabbe, der døde 1662 inden retssagens afslutning, skænkede 1658 to klokker. Med Oluf Rosenkrantz, Karen Krabbes stedsøn, som 1666 besad patronatsretten, lå kirken en tid under hans besiddelse Egholm. Muligvis har der kun været tale om en halv patronatsret, idet Egholms ejer efter

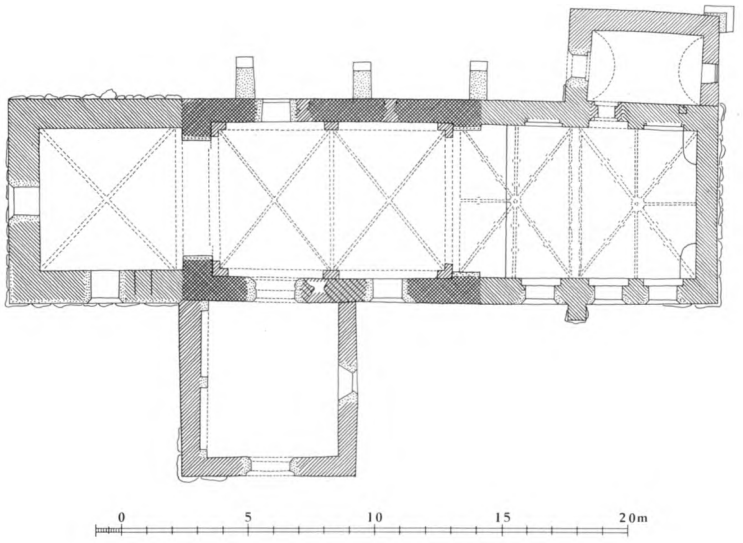

Fig. 2. Plan. 1:300. Målt af MB 1959, tegnet af HJ 1979. Signaturforklaring s. 9. — *Ground-plan. Key on p. 9.*

skøde af 4. juni 1686 skulle kalde præst og degn, når sådant kunne tilkomme det halve anneks[10]. 1726 ejedes kirken af kancelliråd Hellegaard[11]. Senest 1738 var den imidlertid kommet under ejeren af Bonderup, justitsråd Klinge[12], og kirken synes herefter at have tilhørt dette gods' skiftende besiddere, indtil den ved skøde af 30. dec. 1797 erhvervedes til baroniet Løvenborg[13]. Kirken overgik til selveje 1. juli 1909.

I Kvanløse fandtes der 1518[14] et lav, viet til den hellige Birgitte.

Kirken ligger omtrent midt i landsbyen på flad mark ved østsiden af den nord-sydgående landevej. Kirkegården har bevaret sine gamle grænser, bortset fra en 1916[15] gennemført udvidelse mod syd på strækningen øst for porten.

Kirkegårdens hegn og indgange. Samtlige mure står hvidkalkede og næsten overalt afdækket med røde vingetegl. Omkring den gamle kirkegård er materialet hovedsagelig munkesten over fremspringende markstenssyld[16]. I øst, hvor muren afdækkes med hulsten, er der udvendige støttepiller, svarende til anordningen på det stykke af sydmuren, som forsvandt 1916[17]. Muren omkring kirkegårdsudvidelsen synes i væsentlig grad opført af materialer fra den sløjfede sydmur. Flovedindgangen er i syd mellem ligkapellet og udvidelsen. De to grønmalede tremmelåger er ophængt i teglhængte piller af munkesten med udvendig fals, antagelig resterne af en (†)senmiddelalderlig portal med bueslag. En tremmelåge i nord er indsat nær østhjørnet og giver adgang til en materialplads udenfor. En tilmuret (†) låge i den gamle østmur, står nu som en niche. Nordmuren flankeres af en række store kastanier.

Bygninger m.m. på kirkegården. Det hvidkalkede *ligkapel* i nygotisk stil (arkitekt Otto Zeltner) er opført 1904 i den gamle kirkegårds sydvesthjørne[18] efter nedrivning af en †*kirkelade* fra o. 1500. Da sidstnævnte sløjfedes (fig. 3) var den tilsyneladende afkortet og væsentlig ændret i forbindelse med indretning til beboelse og andre formål[19]. Den delvis bevarede sydgavl var opført af munkesten i munkeskifte og havde rester af fem højblændinger over fodlinjens savskifte; i midterblændingen en skaktavlmuret hængestav med profilkonsol. - En hvidkalket murstenbygning mellem landevejen og udvidelsens vestmur er rejst efter 1913[15], da det besluttedes at nedrive den gamle †*rejsestald* sammesteds og opføre en ny i forbindelse med nødtørftshus og sprøjtehus. Stalden huser i dag *Kvanløse Museum,* og i østgavlen er o. 1964 indrettet toiletter m.m.

Kirken er et langhus, bestående af skib fra 1100'rne, hvortil slutter sig en korudvidelse fra o. 1500. Et tårn samt et våbenhus i syd er formentlig tilføjet i 1500'rnes første årtier, mens sakristiet på korets nordside er den yngste af de senmiddelalderlige tilføjelser. Orienteringen afviger mod syd.

Det romanske skib er opført af *marksten,* iblandet *frådsten,* og har på overvæggene bevaret det hvidtede pudslag. Murhøjden er ca. 4,8 m, målt på sydsiden ved overgangen til langhuskoret fra jordsmonnet til falsgesimsens underside. Udvendig på nordsiden anes to små rundbuede v*induer,* hvis issepunkt sidder 80 cm under falsgesimsen; begge er lukket med munkesten i murflugten, og det intakte østvindues bredde andrager her 55 cm. Sydsidens to oprindelige vinduer er forsvundet ved en senromansk ombygning, men endnu sidder tre kileformede frådsten fra det vestre vindues buestik på plads, umiddelbart vest for det vestre af de to sekundære vinduer. *Syddøren* er i brug, men totalt ombygget ved hovedrestaureringen 1900; en plan af kirken umiddelbart forinden viser her en romansk normaldør, der åbnede sig med smige karmsider mod det indre.

Indre. I nordvæggens murkrone er bevaret otte afsavede bjælkeender foruden en række tilsvarende huller her og i syd, som viser, at loftsbjælkernes tværmål var 22x15 cm og det samlede antal 11, lagt i en indbyrdes afstand af 95 cm. Det forsvundne †*bræddeloft* har tilsyneladende i første omgang hvilet på bjælkernes overside, men er senere, antagelig ved kalkmaleriudsmykningen, sømmet fast til bjælkernes underside. Meningsløse kradserier med enkelte *runelignende tegn* konstateredes 1900 på skibets nordvæg i forbindelse med kalkmaleriundersøgelsen[20]. Atter tildækket ved kirkens restaurering samme år.

Ændringer og tilføjelser. Den øvre del af skibets sydmur er i senromansk tid ombygget mellem

Fig. 3. Nedrevet kirkelade (s. 112). M. Mackeprang fot. 1900. — *Demolished tithe bam.*

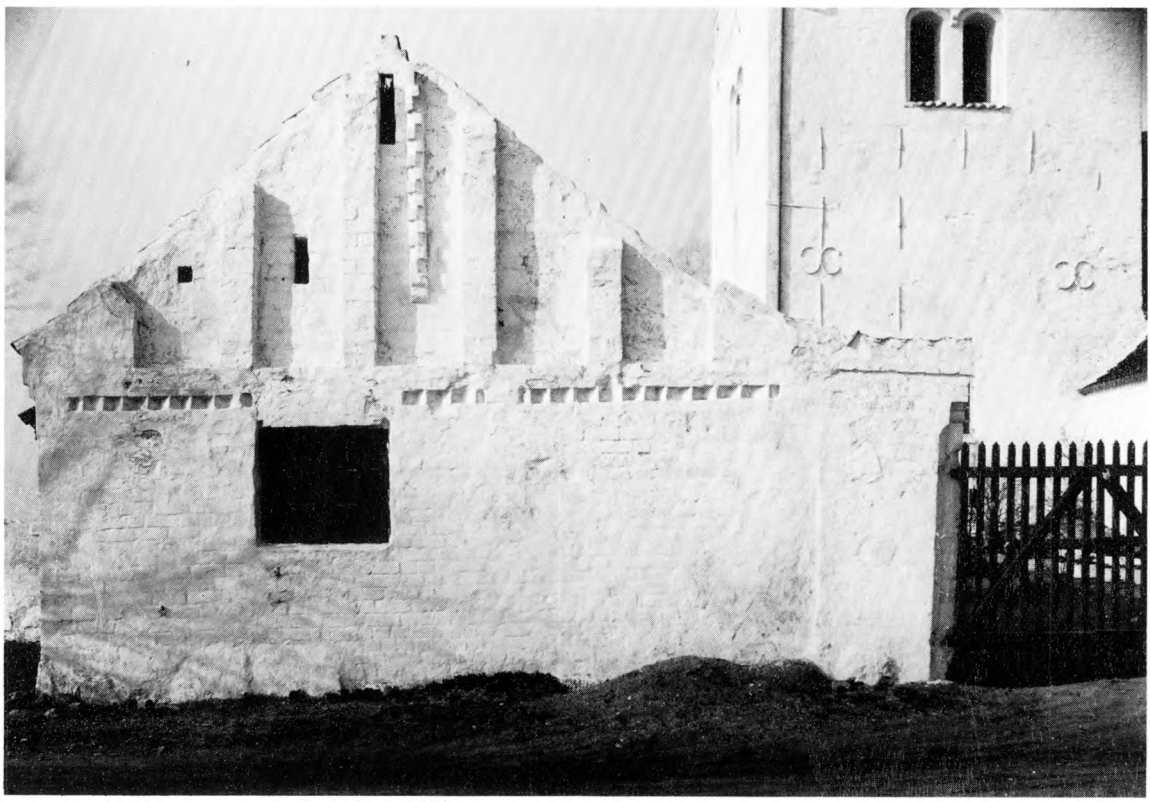

de to vinduer, der samtidig fornyedes. Materialerne er genanvendte mark- og frådsten iblandet enkelte teglbrokker, og såvel murflugten som vinduesåbningerne har indvendig stået pudset og hvidtet. Begge vinduer er sat af tegl, men af det østre anes kun toppen af buestikket bag den sekundære skjoldbue, mens den indre oversmig af vestvinduet er ombygget i forbindelse med en reparation af murkronen. Den ca. 1 m brede vinduesåbning er bemærkelsesværdig ved den anormale, hulkelede karmside i vest; selve den rundbuede lysning er 35 cm bred, sat af munkesten, hvori buen er udhugget; den sidder 35 cm fra indre murflugt.

I tiden 1350-1450 er der i skibet indbygget to *krydshvælv*. De hviler på helstens, falsede hjørnepiller, halvanden stens brede, ufalsede vægpiller og har spidse, helstens skjoldbuer, mens gjordbuen kun er halvstens (16 cm)[21]. Ribberne er kvartstens, og der er helstens overribber med trinkamme.

Langhuskoret. Ved nedrivningen af det romanske kor har man ladet en stump af triumfgavlen blive stående, formentlig af hensyn til hvælvene i skibet og det nye kor. Sidstnævnte er i vid udstrækning opført af genanvendte mark- og frådsten, hvortil kommer munkesten, der ligger som bælter mellem de øvrige materialer (sml. fig. 1). Murene rejser sig over en markstenssyld, der ved gavlen springer kraftigt frem i to skifters højde; i det øvre skifte bemærker man en grålig *sandsten,* som nu står blank med revner og skurestriber. Flankemurene har falsgesims og brydes af støttepiller, af hvilke den endnu fritstående i syd har tilsvarende gesims og afdækkes med vingetegl. En korsformet blænding i gavlens søndre halvdel, nogle meter over den omtalte syldsten, skal muligvis ses i sammenhæng med denne. Selve den kamtakkede taggavl har syv højblændinger med trappeformet afdækning. En rektangulær lysspræk̊ke i trappeformet spejl åbner sig i midterblændingen, og toptinden brydes af en fladbuet niche.

Indvendig har begge flankemure tre spidsbuede, oprindelig helstens dybe spareblændinger, af hvilke sydsidens lige fra opførelsen har indrammet vinduerne i det ensidigt belyste rum; de nuværende vinduers form skyldes ombygningen år 1900, men den indre bredde er oprindelig[22]. På tilsvarende måde rummer østvæggens to murede bænke antagelig en oprindelig kerne. Koret overdækkes af to samtidige hvælv, som hviler på forlæg i murene. En spidsbuet, helstens gjordbue er muret op mod skibets østre bue, mens gjordbuen mellem de to syvdelte ribbehvælv er dobbelt med et nedre, smallere helstens stik, hvis sider er pyntet med en række affasninger[23]. Stormstigeribberne er halvstens og mødes i en topring, der på hvælvets overside hæver sig 20 cm over issepunktet og har en ydre diameter på 80 cm.

Tårnet. På et tidspunkt inden tårnets opførelse er skibets nordvestre hjørne skalmuret med munkesten. I forbindelse med selve tårnbyggeriet er taggavlen revet ned, mens selve gavlmuren blev gennembrudt af en tårnbue, der dog næppe repræsenteres af den nuværende, næsten fladrundbuede åbning. Murene hviler på en markstenssyld, og materialet er munkesten, der veksler med bælter af marksten, delvis genanvendte ligesom enkelte frådsten. Tårnrummets samtidige krydshvælv hviler på forlæg i murene samt en spidsbuet, helstens skjoldbue mod skibets gavl; ribberne er halvstens, de lette helstens overribber har trinkamme. Tårnrummets to vinduer er senest ombygget år 1900. Adgangen til mellemstokværket sker nu gennem en åbning, brudt i tårnets østmur, men foregik oprindelig ad en †*fritrappe* eller et †*trappehus* på sydsiden, som udmundede ved den fladbuede dør, der efter trappens nedtagning er tilmuret i ydre murflugt[24]. Selve mellemstokværket belyses gennem en fladbuet glug i vest, som udvendig sidder i spidsbuet spejl, mens buestikket i det indre over de falsede karmsider er borttaget af loftsbjælken. Klokkestokværkets glamhuller er i øst to udvendigt falsede, fladbuede åbninger, som indvendigt sidder i fælles fladrundbuet spareblænding. Nordsidens glamhul er af hensyn til klokkernes indhejsning udformet som en stor, ud- og indvendigt falset, rundbuet åbning. Endelig er syd- og vestsidens glamhuller to tætsiddende fladbuede åbninger, der såvel udsom indvendigt sidder i et spejl, hvis tvilling-

Fig. 4. Ydre, set fra sydøst. LL fot. 1975. — *Exterior seen from the south-east.*

delte fladbuer hviler på fælles, falset konsol. Flankemurene afsluttes med en femdobbelt falsgesims. De øst-vestvendte taggavle har kamtakker og prydes af ni højblændinger med vandret falset afdækning. I vestgavlens midterblænding en rektangulær glug, flankeret af smalle lysspræk ker i de to tilgrænsende blændinger. I østgavlen er tilsvarende åbninger, men uregelmæssigt fordelt.

Våbenhuset er opført senere end tårnet, men efter blændingsgavlen at dømme inden for samme byggeperiode. Materialerne er munkesten og marksten over en kampestenssyld. Flankemurene har falsgesims, og den kamtakkede gavl ni højblændinger svarende til tårnets samt to cirkelblændinger under det yderste sæt kamtakker. Såvel østmurens dobbeltsmigede cirkelvindue som den store spidsbuede dør stammer fra restaureringen 1900. Det foregående vindues præcise form og alder kendes ikke, men den ud- og indvendigt falsede, fladbuede dør, som ses på fotografier og tegninger inden ombygningen, var antagelig oprindelig. Det samme gælder næppe vestvæggens to indvendige spareblændinger, hvis fladrundbuede afdækning står hårdt oppudset.

Med sit tøndehvælvede indre og halvtaget, der er en forlængelse af korets, repræsenterer *sakristiet* en type, som formentlig hører hjemme i middelalderens seneste årtier[25]. Materialet er hovedsagelig marksten, suppleret med tegl i gavlspidserne. Vestmuren er bygget i forlængelse af korets støttepille, og nordmuren har dobbelt falsgesims. De øst-vestvendte taggavle har forneden glatte kamme, foroven tre brynede kamtakker, der i øst virker som en fortsættelse af korgavlens. Døren til koret er en fladbuet, ud- og indvendigt falset åbning, som er brudt igennem den midterste af korets spareblændinger, hvis bund er borttaget ved samme lejlighed. I korets nordmur er indhugget en lille *gemmeniche,* hvis åbning måler 24x15 cm og sidder 108 cm

over gulvet. Østvinduet med svagt smigede sider og vandret plankeafdækning kan være oprindeligt, hvorimod vestmurens fladrundbuede dør er indsat 1907[15].

Eftermiddelalderlige istandsættelser og vedligeholdelse. En række ankerbjælker, spændt tværs over kirkerummet, fjernedes 1858[26] og erstattedes af udvendige støttepiller på nordsiden og ved sakristiets nordøstre hjørne. I deres nuværende skikkelse hidrører disse skrå piller af små, gule sten antagelig fra o. 1868[15], da man ønskede nordsidens stræbepiller omsat »så de svarede til hensigten«. To hvidmalede ankerbjælker er fortsat spændt tværs over sakristirummet for at hindre nordmurens udskridning. Ankerkors og skalmursankre på tårnets sydside vidner om de betydelige reparationer, der er foretaget her og på den søndre del af vestsiden.

En række vinduesændringer er utvivlsomt gennemført i den eftermiddelalderlige periode. De syv eksisterende åbninger i selve kirken såvel som de to i tilbygningerne opregnes ved kirkens beskrivelse o. 1862[15], og det fremgår, at der her inden restaureringen 1900 sad almindelige firkantede, sprossedelte trævinduer, »som de bruges i stuer«[27]. Syv af disse vindueskarme med oplukkelige »engelske rammer« var indsat 1798 af snedker Cordt Lund, Holbæk[28].

Langhusets *tagværk* har to lag hanebånd, og spærskoen er sekundært forstærket med en langsgående rem samt bindbjælker, hvorfra skråstivere understøtter det nederste sæt hanebånd. Materialet er hovedsagelig fyr, men et ikke ubetydeligt antal spær og hanebånd er genanvendte egespær med udbladninger til dobbelt sæt hanebånd og spærstiver.

1875 opstilledes to kakkelovne i tilknytning til en skorsten på skibets nordside[15]. 1898 flyttedes en kakkelovn til tårnet, hvor en ny skorsten opførtes. 1928 installeredes et varmeværk.

Kirken står i dag præget af en vidtgående *restaurering,* som gennemførtes 1900 efter tegninger af baroniet Løvenborgs arkitekt, Theodor Zeltner i samarbejde med sønnen Otto[29]. Kirkens lave »stuetrævinduer« forstørredes med spidsbuet afdækning, og i de fem indsattes grøn- og gulligt »kathedralglas«. Våbenhusets lille jernvindue afløstes af et stort, dobbeltsmiget cirkelvindue med jernsprosseroset. Brede, spidsbuede døre med rig profilering indsattes i skib og våbenhus. I sidstnævnte hævedes det perlegrå træloft en alen, og loftstrappen flyttedes fra det nordøstre til det sydvestre hjørne; loftet står nu med rød- og grønmalede bjælker, hvorpå ferniserede brædder. Murstensgulvene fjernedes, og i koret (hvis østlige del er hævet et trin) samt midtergangen lagdes kvadratiske, grå og rødbrune Ølandsfliser. I stolene og sakristiet er gulve af hvidskurede brædder, førstnævnte sted lagt over cement — et materiale, der også benyttedes som gulv i våbenhuset. Samtlige tage er hængt med røde vingetegl.

KALKMALERIER

Forud for kirkens restaurering 1900 undersøgte Jacob Kornerup nord- og sydmuren i det oprindelige skib, hvor han konstaterede rester af en romansk udmaling, svarende til bevarede fragmenter på de respektive overvægge. Undersøgelsen udstraktes endvidere til hvælvenes kapper og buer, men her påvistes ikke malerispor.

1) O. 1150-1200. Skibets tre bevarede vægge har været bemalet. Kronfrisen, som delvis står tilbage på nordre overvæg, er en ca. 70 cm høj prismestavfrise med vekslende kvadratiske og cirkulære felter. To af førstnævnte indrammer brystbilleder af hellige personer med pallium og glorie (»ikoner«)[30], mens planteornamentik under prismestavene antyder, at cirkelfelterne kan have været udfyldt med palmetter, svarende til kompositionen i andre sjællandske prismestavfriser. Af selve billedfrisen ses nu kun rester af dens øvre del helt i øst ved den nedrevne triumfvæg. Her bemærkes i nord en halvcirkel under kronfrisen med blå og okkerfarvede bølgebræmmer samt øst herfor bl.a. toppen af to glorier. I syd er bevaret hovederne af en gruppe på syv mænd, af hvilke flere bærer fuldskæg og samtlige en hovedbeklædning, der kan tolkes som jødehatte eller hjelme; en af disse mænd synes at holde en stav. Dette billede skal sammenholdes med et under afdækningen påvist fragment, som ifølge Kornerup forestillede en jøde med skrift-

Fig. 5. Indre, set mod øst. LL fot. 1975. — *Interior to the east.*

rulle, ved hvis side sås rester af en siddende figur. Undersøgelsen i 1900 afslørede endvidere, at figurfrisen med dens temmelig store figurer afsluttedes af en ubestemmelig lavfrise, hvorunder tæppefrise.

Malerierne er udført på en fint glittet puds, opsat på den eksisterende puds, der forinden er pikhugget. Til konturtegning er benyttet rødbrun og foruden denne farve konstateredes hvid, okker (lys og mørk), ultramarin og grøn. Mandsansigterne karakteriseres af skarpe, skematiske konturer. Den omtalte prismestavfrise knytter udmalingen til den sjællandske værkstedsgruppe, som bl.a. har virket i Butterup, Jørlunde, Hagested og Alsted[31]. Spor af hvidtekalk viser, at malerierne er overhvidtet, endnu mens skibet stod med sit flade bjælkeloft; formentlig er dette sket samtidig med den senromanske ombygning af sydvinduerne.

2) Efter restaureringen 1900 er korets hvælvbuer samt østvæggen forsynet med en dekorativ bemaling, på østvæggen i form af en romaniserende tæppefrise.

†*Kalkmalerier.* 1845 udsmykkedes korets østvæg med »en gotisk dekoration for at give altertavlen et bedre relief«. Denne dekoration blev 1857-58 »opfrisket og gjort mere fremtrædende« af pastor Fyhn[26]. Udsmykningen (fig. 6) bestod af to stavværksvinduer malet direkte på væggen; gennem vinduerne sås prospekter, malet med olie på lærred, af Bethlehem og Jerusalem udført efter litografier i Meiers Konversationsleksikon. Bybillederne var sammensat af fire malerier signeret »I. I. Fyhn 1858 i hans 70de Aar«. Forneden var med forgyldt fraktur på sort bund malet vers, der tog deres udgangspunkt i Mikas bog 5,1, Joh. 4 og Luk. 19[32]. Ved restaureringen år 1900 fjernedes dekorationen, og de to bedst bevarede malerier overflyttedes til det lille museum syd for kirken.

INVENTAR

Oversigt. Kirkens indre præges af Theodor Zeltners restaurering 1900[33]. Ved denne lejlighed erstattedes den staffering, pastor Fyhn havde givet inventaret i anledning af reformationsjubilæet 1836, af en enklere farveholdning. Ligeledes borttoges hans særprægede udsmykning af østvæggen (fig. 6), og korbuekrucifikset opstilledes på alterbordet. Døbefonten flyttedes fra tårnrummet til koret; stolestadernes låger fjernedes, og gavlene opstilledes på lige linje. Prædikestolen blev næsten helt fornyet. Kirkens mange billedskårne prydelser, som i øvrigt ikke kendes, skal være fjernet allerede 1763[26].

Alterbord, ifølge indberetning 1903 middelalderligt, af munkesten . I dag er det på de tre sider dækket af panel; i den eneste synlige, østsiden, ses yngre sten, som må antages at stamme fra 1843, da den del af bordet, som nåede østvæggen, fjernedes, hvorved det blev fritstående[26]. Nuværende mål ca. 162x85 cm, højde 102 cm. Ved restaureringen 1900 fandtes under brun marmorplade en *helgengrav,* hvori en blykapsel indeholdende en splint af Kristi kors svøbt i rødt silketøj og med mindre velbevaret lærred udenom. Ved siden af kapslen lå tre små, stærkt forvitrede stykker, muligvis benstumper eller tænder.

Alterbordsforside (fig. 13), o. 1525, 95x 182 cm. Den glatte ramme indfatter en fylding dannet af fire vandrette brædder. Her er på tynd kridtgrund malet en fremstilling af Maria og Anna med Jesusbarnet mellem sig[34]. De to kvinder sidder på en stenbænk med kunstfærdig baluster ved hvert armlæn. Bag dem er ophængt tæpper. De medtagne farver istandsattes 1901 af Eigil Rothe.

Begge kvinder er iklædt mørkegrønne kjoler i lidt forskellige farvetoner; herover bærer Maria hvid kappe med rødt foer, Anna rød kappe med gult foer og hvidt hovedlin. De sidder på et olivengrønt klæde, og tæpperne bag dem har forskelligt brokademønster. Hele baggrunden dækkes af et lyst olivengrønt tæppe; gulvets fliser er hvide, mørkegrønne eller mørkerøde. De vandrette rammestykker er røde med forsølvet skabelonmønster, på de lodrette ses små sorte rosetter[35].

Alterklæde, formentlig fra 1900'rne, af rødt fløjl med guldgalon, †*Alterklæde* var 1758 af rødt fløjl med sølvgalon[36].

Som alterprydelse tjener et *krucifiks* (fig. 8) fra o. 1525 med et nygotisk retabel udført 1900 efter tegning af Theodor Zeltner. Ældre, men næppe oprindelig er dog den vandrette bjælke med fialespir i enderne (det nordre fornyet)[37]. Kristusfiguren er ca. 170 cm høj, har lukkede øjne og let åben mund, ribben og brystvunde er markeret (fig. 7). Lændeklædet har vandrette flagresnipper til begge sider, fastgjort ved indsnit i lårenes bagside. I figurens ryg er boret en række huller. Korstræet ender i firpasfelter i hvis sider der ligeledes er boret huller, formentlig til fastgørelse af korsblomster[38], som også må antages at have smykket korstræet, der i siderne er forsynet med not, nu udfyldt af træliste. De fire engle, som svæver omkring den korsfæstede for at opsamle blod fra vunderne, er forkert placerede, måske samtidigt med at vingerne fornyedes.

Krucifikset må komme fra samme værksted som bl.a. krucifikserne i Store Tåstrup (Merløse hrd.), Stenmagle og Kundby, der har flere karakteristiske træk til fælles[39].

Den nuværende staffering udførtes 1900 af J. Kornerup. Kristusfiguren har naturlig karnation og sort hår, tornekronen er mørkegrøn. Englene er iklædt hvide dragter, de to øverste med gule kapper over. På retablet er med hvid fraktur på mørkebrun bund efter pastor Winds anvisning malet citat fra Joh. 1, 12.: »Og ieg naar ieg bliver ophøiet fra iorden vil ieg drage alle til mig«, og i korsenderne evangelistsymboler med skriftbånd hvorpå deres navne: »S: Iohannes«, »S: Lucas«, »S: Marcus« og »S: Matheus«. Krucifiksets tidligere staffering var ifølge hvidmalet skriveskrift i nederste firpasfelt: »Fornyet til Reformations Jubelfesten 1836 af I. I. Fyhn«[40]. Indtil 1901 på nordvæggen, i 3. fag.

†*Altertavler.* 1) Af pastor Fyhn beskrevet som »en simpel Opstalt af Træ, hvorpaa i 3 Rum tre yderst slette Stykker var malede, forestillende

Fig. 6. Indre, set mod øst inden kirkens restaurering 1900. M. Mackeprang fot. 1900. — *Interior to the east prior to the church's restoration in 1900.*

Nadveren og et Par Optrin af Jesu Lidelseshistorie«[26]. 2) 1837 udskiftedes den med en anden[41], der var sammensat af fire felter fra en altertavle, udført 1595, til Nørre Jernløse, hvor de 1826 var erstattet af et billede malet af pastor Fyhn. Felterne indsattes i en ramme flankeret af pilastre og med trekantgavl foroven (sml. fig. 6).

†*Kristusfigur* (sml. fig. 6) efter Thorvaldsen købtes 1858 hos hofgibser V. Orlandi, Bredgade[42], og opstilledes på alterbordet. 1935 udgik den af inventarielisten[15]; 1978 i tårnets mellemstokværk.

Altersølv. Kalk, o. 1700, med bæger fra 1800'-rne, højde 22 cm. Den sekstungede fod er drevet op i to afsæt og senere, måske da bægeret

fornyedes, forsynet med perlebort langs den smalle fodplade. Det trinde skaft brydes af midtdelt knop med seks tunger på over- og underside. På bægeret fire stempler, af hvilke kun månedsmærket, vægten, kan tydes. 1903 fremgik det, at guardeinmærket stod for Conrad Ludolf (1679-1729), mens mestermærket var et F i cirkelfelt[43].

Disk, 1829, tvm. 15 cm, glat, med graveret latinsk kors på den smalle fane. Under bunden er årstallet 1829 graveret; her findes tillige to ens, rektangulære stempler med rundede hjørner og N.C., sandsynligvis for en provins-sølvsmed.

Oblatæske, 1740, cylinderformet, 10 cm i tvm. og 3 cm høj, glat, med let hvælvet låg, hvorpå graveret »IHS« i cirkelfelt. I skriftbånd derover med versaler: »Herman Lövenschiold« og under Jesumonogrammet, i to linjer: »N: Iernlöse Kircke d 1 Janu: 1743«. Under bunden graveret latinsk kors og med fraktur: »Qvandløse Kirke, tilhørende« og med skriveskrift: »d. 31te Octobr 1855«. Fra 1743 til 1855 brugtes æsken i Nørre Jernløse[26]. Desuden to ens stempler, nærmest

Fig. 7. Detalje af krucifiks (sml. fig. 8). LL fot. 1975. — *Detail of crucifix (cf. fig. 8).*

runde med IS over 1740, svarende til stemplet på alterkalken i Butterup.

Alterkande, Bing og Grøndal, sort med guldkors.

†*Alterkande,* af tin, med årstallet 1841, vaseformet og lakeret; den vejede 4 pd. 18 lod og rummede tre flasker vin. Anskaffet af kirkeejeren, efter hans salige faders ønske, for at holde de upassende dagligdags vinflasker borte fra alterbordet[26].

Alterstager, gotiske, henholdsvis 35 og 40 cm høje. De står på en høj fod og har trindt skaft brudt af tre skaftringe med spidsovalt tværsnit; dog er øverste og nederste led på den mindste stage formet som vulst. Lyseskålen har mere markerede led end foden. - Syvarmet *stage* skænket 1944[15]. Grundtvigstage fra Laurits Rasmussens broncestøberi.

Font, romansk, af granit, 81 cm i tvm., af Roskildetype (jfr. Mackeprang: Døbefonte s. 405). Den lave, keglestubformede fod, som er cementeret fast i gulvet, har lille vulst forneden og en større ved overgangen til kummen; denne er hugget for sig og med cement fastgjort til fonten. Langs kanten løber en tovsnoning; afløb gennem hul i kummens bund og ad en rende på siden af foden. Spor af sort maling. Siden 1900 ved korets nordvæg, tidligere i tårnrummet[44].

Dåbsfad, 1895[45], af messing. Fra 1832 til 1895 brugtes Nørre Jernløse kirkes dåbsfad her, jfr. s. 100. *Dåbskande,* 1863, af tin, chokoladekandetype, svarende til Butterups, som blev indkøbt hos Hans Høy sammen med tre andre kander[42].

Alterskranke, 17-1800'rne, forlænget 1900 af smed Niels Pedersen, Kvanløse[46]. Smedejern, med otte lodrette standere, der på midten brydes af fem tætstillede ringe og over håndlisten ender i knop. På hver side af de lodrette standere er der til håndlistens underside fastgjort volutbånd. Ringene er forgyldte, mens knopperne er malet gule.

Korbuekrucifiks, se alterprydelse.

Prædikestol, ifølge pastor Fyhn udført 1638, men fornyet ved restaureringen 1900, således at kun hermerne er tilbage (fig. 10)[47]. Den nuværende opbygning, som kan afspejle den oprindelige, består af fire fag med glatte arkadefyl-

Fig. 8. Krucifiks (s. 118). LL fot. 1975. — *Crucifix.*

dinger, tilsvarende enkle postamentfelter og glat, gennemløbende frise. Fire hermer fremstiller evangelisterne med bog og skriveredskab; deres symboler er anbragt på skafterne, som desuden prydes af store barokmasker. Den femte hermefigur viser Kristus med bog i venstre hånd og højre løftet velsignende. Stolen står i lakeret eg. 1845 malede pastor Fyhn den sort med hvide figurer og bibelcitater på blå bund. I postamentet (»nederste afdeling«): »Matth. 11, 28«, »Marci 13, 10. 13«, »Lucæ 19, 10«, »Joh. 8, 12« og antagelig i storfelternes postamenter: »Matth. 3, 17«, »Marc. 13, 31«, »Luc. 21, 36«, og »Joh. 14, 6«. I gesimsfrisen: »Salige ere de, som høre ... Luc. 11«[26]. Siden 1900 op ad sydvæggen, nær korbuen. Tidligere ved vinduet mellem kor og indgangsdør[44].

Stolestader med gavle fra o. 1575, bænke og paneler fra istandsættelsen 1900, da lågerne (jfr. fig. 6) blev fjernet. Blandt ialt 25 gamle gavle adskiller de to østligste i hver side sig fra resten ved at være smykket med kannelerede pilastre, hvorimellem arkadefelt med reliefskåret rankeslyng eller slangelignende væsen med menneskehoved (fig. 9). Trekantgavl med tre toptinder hvorimellem volutter. I nabokirken i Sønder Jernløse findes gavle udført efter samme skema og med reliefskåret englehoved svarende til et i trekantgavlen i østligste stade i nordrækken. De øvrige gavle har halvrund afslutning, hvori fordybet felt med forskellige, meget primitivt uførte dekorationer, enten rent ornamentale eller i form af et profil- eller englehoved. I et stående rektangelfelt nedenunder vises ligeledes

eksempler på sengotikkens og ungrenæssancens mest brugte motiver såsom foldeværk, akantusblade, rankeslyng eller små mænd (fig. 9). Tilsvarende figurer findes bl.a. i Udby (Tuse hrd.). På sydrækkens gavl nr. 9 ses ubehjælpsomt indskåret versalindskrift: »Iep: Ras:mos: Nilsson. vor. oc. met. at. g(ø)re. dese: stole:« rundt om fyldingen (sml. dørfløj nr. 2 og gravsten nr. 1). Der er brugt renæssance A og i flere tilfælde omvendt N og S. På gavl nr. 10 læses: »Lav Nielsøn«. Stolene er chokoladebrune med lysebrune ornamenter og mørkebrun kantliste om felterne. Tidligere var de malet med en lys, blågrøn farve[48].

†*Kirkesangerstol,* bekostet til reformationsfesten 1817[26], fjernet fra sin plads i korets nordside[27].

†*Kiste,* 1416, kun kendt fra pastor Fyhns beskrivelse, da han indleverede to *kobberbånd derfra til Nationalmuseet[49]. Kisten var 1 alen 12 tommer lang, 18 tommer bred og 16 tommer dyb og havde været brugt til opbevaring af altersølvet. Låget var forsynet med jernbånd, som gik ned på siderne. I enderne var der jernringe og på forsiden jernkramper til hængelåse. De to brudstykker af kobberbånd bærer latinsk indskrift med minuskler. » . . . anno d[omi]ni mcdxvi facta e[st] cista in ista die [pu] rificationis quam fecerunt« og »petrus Boecii andreas Joh. .. . loch, Petrus E. . . .« (i det herrens år 1416 er kisten gjort, den gjorde Anders Hansen og Peder Boesen (stedets præst?) Peder E. . . . (og NN))[50].

**Pengeblok* (fig. 11), o. 1600, 92 cm høj, med jemdækket låg, hvori pengeslids. Lysegrøn staffering fra 1700'rne. I Kvanløse Museum.

Pengetavle, 1818?, da synet ønskede to anskaffet[51]. Enkel fyrretræsskuffe med lige afsluttet rygskjold og drejet håndtag, hvori indbrændt: »N° 2«. Inventariet 1862 opregner tre †ombæringstavler[42]. *Fattigbøsse,* anskaffet 1856, af messing, på vestre indgangspanel[26].

Dørfløje. 1) Fra sakristiets opførelse, med rammeværk fra 1500'ernes slutning på den side, der vender mod koret, jfr. Nørre Jernløse med reliefskåret »1581«. Den oprindelige dørfløj består af to planker, hvoraf den ene er 64 cm bred og den anden kun 14. De holdes sammen af to

Fig. 9. Stolestadegavle (s. 121). LL fot. 1975. — *Bench-ends.*

Fig. 10. Kristus og de fire evangelister. Hermer på prædikestol (s. 120). LL fot. 1975. — *Christ and the four Evangelists. Terms on the pulpit.*

vandrette revler fastgjort med trænagler, samt to gangjern med hjerteformet afslutning. På forsiden sidder en samtidig *dørring,* og to korte gangjern, som er splittet op i tre snoede jernbånd, der ender i lille hjerteformet blad svarende til bagsidens. Dørringens plade dækkes delvis af det yngre rammeværk, der danner 2x6 fyldinger, som indrammes af profilerede lister og på midten brydes af en vandret profilliste. Bagsiden og de indrammende lister er mørkebrune, de falske fyldinger og det øvrige rammeværk lysebrunt. Mellem kor og sakristi.

2) Fra 1900, med undtagelse af enkelte genanvendte dele, bl.a. en fylding hvori årstallet (15)91. Opbygningen kendes fra døre i de omliggende kirker f.eks. Sønder Jernløse og Sønder Asmindrup (Merløse hrd.). Et storfelt med fire rektangulære fyldinger flankeres af søjler med midtbælte hvori roset. Til siderne tilsvarende pilastre fra restaureringen, da døråbningen blev gjort større. Postamentet har fremspring under søjlerne; gesimsen er opbygget på tilsvarende måde, dog med en genanvendt fylding, hvori indskrift med reliefversaler: »Denne dør lod Iep Nilsen giør 91«[52]. I de glatte sidefelter over pilastrene er skåret: »Renov.« og »1900«. Døren krones af trekantgavl. Ny dørring i gotisk stil. Lakeret eg. Mellem våbenhus og skib.

3) Indgangsdør fra 1900[41].

Orgel, bygget 1971 af Troels Krohn, Hillerød. Fem stemmer, et manual og anhangspedal. Typeorgel. Et †*harmonium* leveredes 1907 af Petersen & Steenstrup, København.

Tre *salmenummertavler,* fra 1800-50, til skydenumre. Sortmalede med hvide tal og hvid fraktur: »For Prædiken« og »Efter Prædiken«. De to er antagelig anskaffet 1857 sammen med 100 brikker med numre på begge sider og en - endnu eksisterende - kasse til at lægge dem i[42]. En tavle med trekantgavl og metalnumre anskaffedes 1963[15].

Fig. 11.Pengeblok (s. 122). LL fot. 1975. — *Alnispost.*

To *lysekroner* og lampetter fra 1900'rne.

Klokker. 1) 1658, støbt af Iørgen Hansen i Kalundborg. Tvm. 86 cm. På legemet læses: »Anno 1658«, og derover ses tre våbenskjolde tilhørende kirkens patron, Karen Krabbe og hendes to ægtemænd, Holger Axelsen Rosen-Krantz og Iohan Friis fra Hesselager. Over skjoldene deres initialer med versaler. Om halsen indskrift med reliefversaler mellem rammelister: »Iørgen Hansen i Kalingborig Geter. Ci devs pro nobis qvis qvntra nos« (hvis Gud er for os, hvem er da mod os). Under indskriften bladbort.

2) »Støbt af I.C. & H. Gamst Kiøbenhavn 1838«. Tvm. 96 cm. Versalindskrift om halsen mellem rammelister og herover bort af bladranker.

Ophængning, i vuggebomme, ved August Nielsen, Roslev, 1943.

†*Klokker.* 1) Ved klokkeskatten 1528 afleveredes en klokke[53]. 2) 1658, med samme indskrift som klokke nr. 1, ifølge indberetning fra 1758[36], som opregner to klokker af forskellig størrelse, men med samme inskription. 3) 1790 omstøbte klokkestøber D. G. Herbst, København, †klokke nr. 2. Ved ringningen 1822 over gårdmand Hans Jørgensen af Kvanløse revnede klokken, hvorefter den »klinkedes«, men måtte 1838 omstøbes til klokke nr. 2[54].

Klokkestol, 1600'rne?, af eg, med dobbelte skråstivere, og senere forsynet med endnu et sæt stivere, af fyr.

GRAVMINDER

Gravsten. 1) O. 1600. Jep Nielsen, kirkeværge til Qvadløsse i 30 år, †□ og hustru Anne Lavris daather †□. Herefter citat fra Joh. 3. og nederst på stenen: »Denne sten hor Jep Nielsø(n) til oc hans sande arfvi(n)g«. Grå sandsten, 179x135 cm, med fordybede versaler i skriftfelt indrammet af kartouche. I hjørnerne medaljoner med evangelistsymboler og navnebånd med fordybede versaler: »S: Mathevs«, »S: Marcvs«, »S: Lvcas« og »S: Iohannes«. I midten foroven trekløverformet bueslag omkring kranie. På bueslaget læses: »Ieg haever verret det dv est nv, tet (!) ieg er nv blifver ogsaa dv«. Forneden i midten skjold med reliefhugget bomærke »X« flankeret af »I« »N«, sml. stolestader og dørfløj nr. 2. Stenen har spredte spor af rød maling. Siden 1901 indmuret i nordvæggens 2. fag.

Ved optagningen fandtes foruden Jep Nilsens kranie og en grankrans, en hank fra hans kiste, »som præsten lod indmure i en niche, der i sin tid var i tårnmuren mod vest«[27].

2) 1655. Thomas Nielsøn, *1597 i Judland i Vesterhassing, tidligere ridefoged og skriver på Landskronne slot i otte år og herredsfoged i Wolbor herred ti år, rådmand og byfoged i Holbech i ti år og siden herredsfoged i Merløse herred i ni år, døde i sin bestilling 14. april 1655, 58 år gammel, efter at have levet 15 år med sin hustru Marens daater, som lod stenen bekoste. Rødlig sandsten, 193x127 cm, med fordybede versaler tværs over stenen. I hjørnerne

er der fordybede cirkelfelter, hvori relieffer af evangelisterne siddende på en stol med bog i hånden og symbolet ved siden af. Rækkefølgen er: Mattæus, Johannes, Lukas og Markus, begyndende foroven til venstre. I midten foroven rundbuefelt med den opstandne Frelser holdende sejrsfanen i venstre hånd, flankeret af to soldater. Forneden i midten liggende ovalfelt hvori kranie over knogle; herover opbyggelig indskrift med fordybede versaler.

Siden 1901 i nordvæggens 1. fag, indtil da i skibets midtgang (jfr. fig. 6).

Mindetavle, 1945, over gendarm ved den dansk-tyske grænse Kai Adolf Nielsen, *7. maj 1921 i Kvanløse Havremark, t22. jan. 1945. Af marmor. På nordvæggen.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Pergamentsamlingen. Egholm Gods 1686. — *Sognekaldsarkivet.* Kirkebog 1744-1800. — *Godsarkiver.* Løvenborg, baroniet. Kirkerne vedr. 1721-1917. — *Ved embedet.* Den årlige synsforretn. over kirkerne i Nørre Jernløse og Kvanløse 1832-1922. — Kirkeprot. for Kvanløse 1862-(1975). — Efterretn. om Nørre Jernløse og Kvanløse sogne . . . samlede af Jens Jørgen Fyhn 1824-1860 (og videreført af efterfølgerne i kaldet indtil 1909). Jfr. nedenfor anførte udg. af håndskriftet. — Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i alm. s. 50.

NM2. Indberetninger af J. Kornerup 1900 (kalkmalerier, runer, alterbordsforside og krucifiks), M. Mackeprang og J. Olrik 1900 (runer), E. Rothe 1900 og 1901 (undersøgelse af krucifiks, alterbordsforside), C. A. Jensen 1903 (inventar), Hugo Johannsen 1975 (bygning), Marie-Louise Jørgensen og Erik Lyckegaard 1975 (kalkmalerier, inventar og gravminder). — Bygnings- og kalkmaleribeskrivelse ved Hugo Johannsen, inventar og gravminder ved Marie-Louise Jørgensen. Redaktionen afsluttet april 1979.

Tegninger. NM2. Tre planer vedr. Th. og O. Zeltners restaurering 1900 (et måleblad og to tryk af restaureringsforslag). — Prospekt af kirkelade ved E. Rothe 1900; kalke af alterbordsforsidens maleri ved samme. — Plan ved M. Brahde 1959. — Arkivet på *Løvenborg.* To blade med alternative forslag til lighus.

Notebøger. NM2. Kornerup, VIII, 57f.

Litteratur. H. Fyhn, udg.: Kirkerne i Nørre Jernløse og Kvandløse, i ÅrbHolbæk 1945, s.85-120, 1946, s. 147-80.

[1] ActaPont. 1, nr. 48, s. 20.
[2] Roskildebispens jordebog s. 160. Spørgsmålet om tidspunktet for sognelisternes affattelse er senest behandlet af T. E. Christiansen: Sognelisterne i Roskildebispens Jordebog, i HistT. 77, 1977, s. 1-63.
[3] DiplDan. DaRigBr. 3. rk. III, nr. 461.
[4] Repert. nr. 4787.
[5] E. Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen, 1968, s. 170f., 183, 218f.
[6] J. O. Arhnung: Roskilde Domkapitels Historie I, 1937, s.lllf. med note 87, 290f. med note 206; DK. Kbh. Amt s. 1494.
[7] Chr. H. Brasch: Vemmetoftes Historie I,1859, s. 167-77.
[8] Landebogen s. 156; Roskilde kapitels jordebog s. 40, 210.
[9] RA. DaKanc. B121a. Sognepræsternes designationer.
[10] RA. DaKanc. A28. 1630-1702. Fortegnelse og div. dok. vedk. kirker og sognekald.
[11] RA. DaKanc. A29. 1726-97. Efterretn. om ejerne af kirker og kirketiender.
[12] LA. Bispearkivet. 1738-1817. Specielle indb.
[13] L. Bobé, G. Graae og Fr. J. West: Danske Len, 1916, s.295.
[14] A. Kali Rasmussen: Musse Herred paa Laaland, 1866, s.ll7f.;D. Wallin: Birgittagillen i det medeltida Danmark, i Kyrkohistorisk årsskrift, 1973, s.98f.
[15] Ved embedet. Synsprot. 1862-(1975).
[16] Den søndre del af den gamle østmur er flikket med små sten, og sydvesthjørnet er fornyet i forbindelse med ligkapellets opførelse 1904. Vestmuren langs

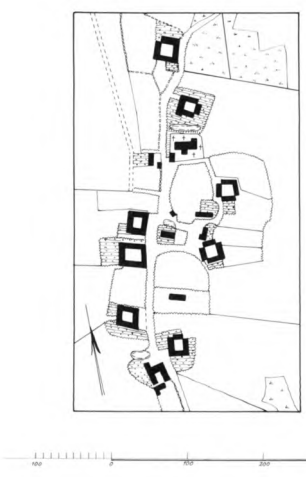

Fig. 12. Landsbyplan 1789.— *Villagemap 1789.*

Fig. 13. Alterbordsforside (s. 118). LL fot. 1975. — *Altar frontal.*

landevejen blev rettet ud og omsat 1876, jfr. note 15.

[17] Jfr. fot. i NM2.

[18] Hans Fyhn, udg.: Kirkerne i Nørre Jernløse og Kvandløse, i ÅrbHolbæk, 1946, s. 169.

[19] Laden siges 1734 at være temmelig brøstfældig på østsiden, jfr. LA. Stiftsøvrighedsarkivet. 1730-34. En del kirkesyn m.m. 1842 beboedes huset af en husmand, jfr. NM2. Håndskriftsaml. J. H. Larsen: Bidrag til topografisk beskrivelse ... 1842. 1873, efter klokkerens død, blev huset indrettet til samlingssted for menigheden, jfr. note 15. Nationalmuseet gjorde 1903 et forsøg på at redde bygningen, jfr. korrespondance i NM2.

[20] J. Kornerup, der i sin indberetning om kalkmalerierne skitserede indristningerne, fremhæver gengivelsens usikkerhed som følge af utydelighed og tilfældige revner. Dette indtryk bestyrkedes ved den undersøgelse, som M. Mackeprang og J. Olrik foretog samme år (jfr. korrespondance i NM2). På grundlag af sidstnævntes skitser og aftryk (NM2. Runologisk-epigrafisk laboratorium) vurderer E. Moltke og M. Stoklund indristningerne som her refereret.

[21] Sml. skibets hvælv i Greve, Snoldelev og Ejby (DK. Kbh. Amt s.962, 1022 og 1210).

[22] Jfr. planer i forbindelse med restaureringen 1900 (NM2).

[23] Denne dekoration kendes tillige fra Faardrup, Førslev, Karrebæk, Fodby (DK. Sorø s.820, 998, 1085, 1102) og Udby (Tuse hrd.) samt kælderen under Københavns Universitets konsistoriebygning, der indtil retormationen var bispegård (Bering Liisberg: Konsistoriebygningen i Universitetsgaarden, i Arkitekten, 1904, s. 281-87); arkæologiske undersøgelser i konsistoriekælderen har i modstrid med Bering Liis—bergs opfattelse fastslået samtidighed mellem hvælvene og bygningen i øvrigt, jfr. indberetning af Olaf Olsen i NM2.

[24] Pastor Wind (1892-1910) nævner i en tilføjelse til Fyhns beskrivelse rester af trappetrin i hjørnet mellem tårn og våbenhus, jfr. H. Fyhn, udg.: J. J. Fyhns kirkebeskrivelse fra 1862, i ÅrbHolbæk, 1945, s. 101 - 15.

[25] Sml. f.eks. Jørlunde (DK. Frborg. s.2246). I Holbæk amt kan nævnes: †Nørre og Sønder Jernløse (s.91, 136), †Ugerløse (Merløse hrd.). Jyderup (Tuse hrd.), Sæby (Løve hrd.), Jorløse og Værslev (Skippinge hrd.).

[26] Jfr. H. Fyhn, udg.: J. J. Fyhns kirkebeskrivelse fra 1862, i ÅrbHolbæk, 1945, s. 107-15.

[27] Jfr. H. Fyhn, udg.: A. Winds beskrivelse af Kvanløse kirkes restaurering 1900, i ÅrbHolbæk, 1946 s. 170-77; endvidere fot. og tegninger i NM2.

[28] Snedker Lund udførte seks karme, hver med to rammer samt en med enkelt ramme, antagelig sakristiets, som er bevaret, jfr. LA. Privatarkiv for snedker Lund, Holbæk. Hovedbog 1780-1806. Lund ud-

førte ved samme tid tilsvarende rammer til baroniets kirker i Butterup (s. 64) og Nørre Jernløse (s. 92).

[29] Jfr. note 27; endvidere pastor Winds artikel i Nationaltidende fra 28. dec. 1900 samt arkitekt Zeltners kommentar i Berlingske Tidende fra 2. jan. 1901 (udklip i NM2).

[30] Bedst bevaret er her figuren i det første felt, regnet fra østhjørnet. Denne hellige mand er iklædt kappe med diagonalmønster, og palliet er besat med ædelstenslignende, rektangulære figurer.

[31] Jfr. Nørlund-Lind: Kalkmalerier s.69. Man bemærker, at frisen, der i alle tre nævnte kirker benyttes som lavfrise, i Jørlunde (DK. Frborg. s. 2254) har samme højde som her - o. 70 cm.

[32] Versene er gengivet i ÅrbHolbæk, 1945, s. 115.

[33] Snedkerarbejdet udførtes af snedkersvend Thyme for snedkermester Jensen, Kalundborg, mens Løvenborgs maler Weinell udførte malerarbejdet.

[34] Den lille, tofløjede altertavle fra Omø, nu i NM2, der bl.a. også fremstiller Maria og Anna med Jesusbarnet mellem sig, er ifølge malet indskrift udført 1522 af H. H., jfr. Beckett: DaKunst II, 235ff.

[35] De vandrette rammestykkers mønster genfindes på alterbordsforsiderne i Gyrstinge og Lyngby (DK. Sorø s.390 og Kbh. Amt s.925, 1248), de lodrettes i Jyderup (Tuse hrd.).

[36] LA. Bispearkivet. 1758-59. Hist. Efterretn. til HofmFund.

[37] Lignende forhold, men langt ældre, møder man på Broddetorpalteret fra 1150-1200, nu i Statens Historiska Museum, Stockholm. Det er afbildet som fig. 13 i Poul Nørlund: Gyldne Altre. Jysk Metalkunst fra Valdemarstiden, 1926 og 1968. Forfatteren fremhæver de to facetterede knopper ved retablets ender og anfører tilsvarende, som dateres til 1200'rne, fra Vester Nykirke (Ribe amt) og Ørum (Randers amt), begge nu i NM2. Spirene har været forbundet af et vandret retabelbrædt; i overkanten af det bevarede fra Vester Nykirke spores et taphul, formodentlig til et krucifiks. Hvorvidt et tilsvarende forhold i Kvanløse skyldes genopleven af ældre forhold eller en fastholden ved sådanne, lader sig ikke afgøre.

[38] En lille bitte rest ses på ældre fot. i NM2.

[39] I Stenmagle (DK. Sorø s. 408) omgives Kristusfiguren ligesom i Kvanløse af svævende engle. I Kundby (Tuse hrd.) er der i figurens ryg boret huller analogt med Kvanløse, og alle tre steder er lændeklædets snipper fastgjort på samme måde. Jfr. også Beckett: DaKunst II, 184.

[40] I de tre andre felter var malet en rose og med versaler: »Rose i Saron«, »Rose i Dalen« og »Rose blandt Torne«. På det vandrette bræt forneden ses frakturindskriften: »Skuer, og seer, om der er en Smerte som min Smerte! Jerem. Begr. B. 1.12« (Klag. 1,12).

[41] LA. Stiftsprovstearkivet. 1824-80. Synsforretningsprot.

[42] LA. Løvenborg godsarkiv. 1721-1917. Kirkerne vedr.

[43] Det kan stå for Christopher Fabricius, hvis stempel ikke kendes. Han fik borgerskab o. 1680 og døde 1700. Det, at der er fire stempler, indicerer, at det drejer sig om et Københavnerarbejde.

[44] Jfr. note 41 og Zeltners plan 1899.

[45] Jfr. artikel i Berlingske Tidende 21. jan. 1896. Fra 1832 til 1895 brugtes Nørre Jernløse kirkes dåbsfad her, jfr. s. 100.

[46] Ved embedet. Efterretn. om Nørre Jernløse og Kvanløse Sogne . . . 1824-(1909). Oplysningen er ikke medtaget i den trykte udgave.

[47] I sin beretning om kirkens restaurering taler Adam Wind ligefrem om stolens fornyelse (Nationaltidende 28. dec. 1900).

[48] Fyhn skriver (note 26), at stolene formentlig er skåret af »en snedker Lauris Olsen, der har tegnet sit navn på en af dem«.

[49] Jfr. brev af 28. aug. 1837 i NM2.

[50] »Isti fuerunt« måske fejllæsning for »ministri fuerunt« (var hjælpere).

[51] LA. Holbæk amtsprovsti. 1808-23. Synsforretn.

[52] Jep Nielsen er nævnt i Vedel Simonsen: Bidrag til Lænsmanden paa Dronningborg, Rigsraad Eske Brocks Levnetsbeskrivelse ..., Odense 1842-43. Sml. også gravsten nr. 1.

[53] RA. Rgsk. ældre end 1559: Fortegnelse over indkrævede klokker.

[54] Før omstøbning vejede klokken 3 skippd.? lispd. 11 pd.; den nyes vægt var 3½ skippd., jfr. note 26.

S. STEFANS KIRKE

KVANLØSE SOGN

Kirken, der tilhører en frimenighedskreds, ligger på vejen mellem Kvanløse og Ugerløse. Den er opført 1884 af gule sten med skiftertag og kobberklædt spir.